

13.5.2025

Eduskunta

Liikenne- ja viestintävaliokunta

Asia: HE 33/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi liikenteen palveluista annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta

Älykkään liikenteen verkosto - ITS Finland ry:n lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle liikenteen palveluista annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta liittyen julkisesti tuettujen kuljetusten tietopohjan kehittämiseen

ITS Finland kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitykseen julkisesti tuettujen kuljetusten tietopohjan kehittämisestä.

ITS Finland toimii digitaalisen liikenteen ja kuljetuksen kehittämisen yhteistyöfoorumina koosten hallinnon, tutkimuksen ja elinkeinoelämän toimijat yhteen. ITS Finland on voittoa tavoittelematon asiantuntijaverkosto, johon kuuluu noin 100 jäsenorganisaatiota, joissa työskentelee yli 30 000 työntekijää. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää älykkään liikenteen ja logistiikan palvelujen toteuttamisen ja liiketoiminnan yleisiä edellytyksiä sekä tehdä tunnetuksi digitalisaation keinovalikoiman yhteiskunnallista vaikuttavuutta koko liikennejärjestelmän turvallisuuden, sujuvuuden, tehokkuuden ja ympäristöystävällisyyden parantamisessa. Yhdistys edistää toimialan älykkään ja kestävä liiketoiminnan kasvua ja kansainvälistymistä.

ITS Finland toteaa lausuntonaan seuraavaa:

Taustaa

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan sisältyy tavoite kehittää julkisesti järjestettyjä liikennepalveluita siten, että palvelujen järjestämiseen suunnatuista resursseista saadaan mahdollisimman suuri lisäarvo. Tavoite on erityisen ymmärrettävä ja kannatettava nykyisessä taloudellisesti tiukkana aikana, sillä yhteiskunta hankkii tai korvaa julkisesti tuettuja kuljetuspalveluita vuosittain runsaalla miljardilla eurolla, ja kustannukset ovat edelleen kasvussa.

Tavoitteena julkisesti tuettujen kuljetusten uudistaminen ei ole uusi, vaan se on ollut erilaisien selvitysten kohteena sekä liikenne- ja viestintäministeriössä että myös aiemminkin kirjattuna hallitusohjelmataavoitteena. Uudistaminen on osoittautunut käytännössä vaikeaksi, teeman ympärillä on jatkautunut kohta jo parikymmentä vuotta, ja tulokset ovat olleet varsin vähäisiä. Siksi nyt on päätetty edetä tietopohjan kehittämiseen tähtäävän tietopilotin avulla.

13.5.2025

Julkisesti hankittujen henkilökuljetusten tehokkuuden parantaminen edellyttää parempaa tietopohjaa päätöksenteon tueksi, eri sektoreiden ja hallinnonalojen yhteistyötä sekä teknologian, kuten älykkäiden reittioptimointijärjestelmien ja automatisoitujen matkatilauspalveluiden, hyödyntämistä kustannusten vähentämiseksi ja palvelutason parantamiseksi. Liikenne- ja viestintäministeriön käynnistämä "Julkisesti tuettujen kuljetusten tietopohjan kehittäminen" -hanke (Tietopilotti) tarjoaa mahdollisuuden vastata näihin haasteisiin.

Huomattavaa on, että tietopilotissa rajaudutaan ainoastaan sosiaalihuolto-, vammaispalvelu- ja terveydenhuoltolain mukaisiin kuljetuksiin sekä Kansaneläkelaitoksen sairausvakuutuslain perusteella korvaamiin kuljetuksiin. Tietopilotin ulkopuolelle on rajattu kuntien kuljetukset sekä kaikille avoin joukkoliikenne ml. kutsuohjattu liikenne. Tulevaisuudessa mukaan tulee saada kaikki liikkumispalvelut kattaen sekä liikennepalvelujen kysynnän että tarjonnan.

Tietopilotissa keskitytään tietojen siirtämiseen ja yhteisen tilannekuvan luomiseen. Tietopilotti ei muuta kuljetusten nykyistä järjestämistapaa, -vastuita tai rahoitusta. Varsinaiset hallitusohjelmassa tavoitellut hyödyt saavutetaan kuitenkin vain puuttumalla nimenomaan em. järjestämistapaan, -vastuisiin ja rahoitukseen sekä sisällyttämällä tarjontapuolelle mukaan myös joukkoliikennepalvelut. Tietopilotin jatkotoimenpiteinä tulisivin olla selkeä suunnitelma em. toimintojen uudistamiseksi.

Julkisesti tuettujen kuljetusten nykytila

Julkinen sektori käyttää vuosittain yli miljardi euroa julkisen henkilöliikenteen tukemiseen. Tästä summasta noin kaksi kolmasosaa kohdistui joukkoliikenteeseen ja noin kolmannes taksiliikenteeseen. Liikennepalvelujen tarve ja siten niihin liittyvät kustannukset kasvavat koko ajan. Kustannusten nousua on pyritty hillitsemään mm. nostamalla matkustajan omavastuuta sekä kilpailuttamalla tilausvälityskeskuksia ja taksimatkoja. Matkojen yhdistelyä on toteutettu jo usean vuoden ajan, mutta täsmällistä tietoa yhdistelyn osalta ei ole saatavissa. Aiemmin toteutetuissa tarkasteluissa yhdistettyjen kuljetusten osuus on vaihdellut 6-25 %:n välillä eri alueilla riippuen matkojen määrästä, luonteesta ja yhdistelytoimien aktiivisuudesta.

Tulevaisuudessa kustannukset uhkaavat kasvaa entisestään mm. hyvinvointialueiden toimipistevähennysten ja avoimen joukkoliikenteen vähenemisen vuoksi. Kustannusten hallitsemiseksi tarvitaan koko kuljetusjärjestelmän tehostamista ja matkojen parempaa koordinoitua. Monet lakisääteiset kuljetukset voitaisiin järjestää tehokkaammin yhdistämällä ne joukkoliikenteen kyytitarjontaan ja kehittämällä kannusteita niin kyytipalvelujen tarjoajille kuin asiakkaillekin. Kaikissa tapauksissa tämä ei luonnollisesti onnistu, mutta osissa kyytejä tämä olisi mahdollista. Esimerkiksi PIHKA-hankkeen (PIHKA – Pirkanmaan henkilökuljetusten avaaminen -pilotti 2015) mukaan pelkästään Kelan ja vammaispalveluiden matkojen yhdistelyn säästöpotentiaali Pirkanmaalla oli noin 15 % vuosikustannuksista. Tietopilottiluonnoksessa kuvatus Tanskan mallin mukaiset 20 %:n säästöluvut ovat hyvin linjassa Pirkanmaalla todennetun säästöpotentiaalinsa kanssa.

Näkökulmia Tietopilotti-hankkeen toteutukseen

Tietopilotti-hanke luo perustan julkisesti tuettujen kuljetusten tietopohjaiselle kehittämiselle ja se on keskeinen askel kohti tehokkaampaa ja asiakaslähtöisempää liikennejärjestelmää. Kerättäviä tietoja voidaan hyödyntää esimerkiksi liikennepalveluiden suunnittelussa, reittien optimoinnissa, palveluiden kohdentamisessa ja kuljetusten yhdistämisessä. Dynaaminen tietopohja tarvitaan, jotta toimijoille saadaan muodostettua kokonaiskuva liikkumispalvelujärjestelmästä, resurssit voidaan käyttää kustannustehokkaammin ja palvelut saadaan vastaamaan paremmin käyttäjien tarpeita. Seuraavassa on näkökulmia tietopilotin toteutukseen:

Yhteisen tahtotilan aikaansaaminen

- Eri toimijoiden sitoutuminen ja yhteistyö on ratkaisevaa, jotta tiedon hyödyntäminen ei jää kokeilun asteelle. Sitoutumisessa oleellista on löytää malli, jossa kaikki osapuolet voivat löytää hyötyjä. Esimerkiksi kuljetusten yhdistämisessä saavutettujen säästöjen tulisi hyödyttää niin yhteiskuntaa, välitysyhtiötä, kuljetuspalvelun käyttäjää kuin kuljetuspalveluyrittäjäkin. Säästöjä ei tulisi ottaa vain yhden tahon ”selkänahasta”.
- Tarvitaan rakenteellisia uudistuksia, jotka mahdollistavat ja kannustavat uudenlaisen ajattelun myös käytännössä. Erinomainen esimerkki tällaisista uudistuksista on uudistetun Vammaispalvelulain mahdollistama matkabudjetti, joka tekee matkojen hinnoista merkityksellisiä käyttäjälle ja kannustaa käyttäjiä valitsemaan itselleen edullisempia vaihtoehtoja.
- Toimijoiden roolien kirkastaminen ja liiketoimintakriittisen tiedon käsittely. Julkisesti tuettujen kuljetusten markkinassa toimii julkinen sektori pääosin tilaajana ja yksityinen sektori tuottajana. Lisäksi markkinassa toimii julkisia inhouse -yhtiöitä niin kuljettamisessa kuin tilausvälityksessäkin. Tällainen sekamalli on ongelmallinen ja roolit tulisi selkeyttää. Ja samalla varmistaa, että liiketoimintakriittinen tieto ei kulkeudu väärille tahoille.
- Tietopilotti yksinään ei ratkaise mitään, se on vasta ensimmäinen askel. Tarvitaan riittävä resursointi ja pitkäjänteinen suunnitelma pilotin jälkeen. Hyvinvointialueiden, kuntien ja valtion tulisi yhdessä vastata resursoinnista ja suunnitelman toteutuksesta varmistuen, että kehitetyt ratkaisut voidaan ottaa käyttöön laajamittaisesti.

Yhteisen tietopohjan rakentaminen

- Kokonaiskuvan ja todellisen säästöpotentiaalin selvittämiseksi tietopilottiin tulisi saada kaikki yhteiskunnan kuljetukset sekä kaikki liikkumispalveluja tarjoavien toimijoiden kyytitarjonta ml. avoin joukkoliikenne ja kutsuohjattu liikenne. Integroidaan kutsukyytiteknologia aikataulutetun ja reittipohjaisen joukkoliikenteen järjestelmiin.
- Parannetaan kuljetustietojen saatavuutta, laatua ja yhteentoimivuutta. Otetaan huomioon jo nykyisin toimitettavat tiedot päällekkäisyyksien ehkäisemiseksi sekä kustannusten ja hallinnollisen työn kasvun välttämiseksi.
- Luodaan standardoituja tiedonhallintakäytäntöjä eri toimijoille. Tämä on tärkeää erityisesti, kun tietopilotin kokemusten pohjalta tiedonkeruu laajennetaan valtakunnalliseksi. Myös tietojen toimittamisen ja tiedonkeruun tulee olla eri toimijoille mahdollisimman kustannustehokasta.

13.5.2025

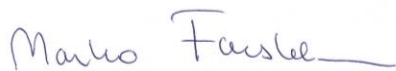
- Tietopohjan rakentaminen tulee ajatella laajasti ja sen kylkeen tulee rakentaa nykyaikainen analytiikka ja automatiikka ml. tekoälyn tuomat mahdollisuudet. Kehitetään digitaalisen identiteetin ja asiakasprofiilien hyödyntämistä liikkumisen suunnittelussa. Kattavalla tietopohjalla mahdollistetaan tarkempi kustannusanalyysi ja resurssien kohdentaminen.
- Tietosuoja ja tietoturva tulee varmistaa erityisesti henkilötietoja käsiteltäessä ja rekisteritietojen ylläpidossa.

Palvelutarjonnan ja teknologioiden uudistaminen

- Julkisesti tuettujen kuljetuspalveluiden toteutusta voidaan tehostaa merkittävästi hyödyntämällä digitaalisia teknologioita ja dataan perustuvia ratkaisuja. Aiemmin toteutetuissa kokeiluhankkeissa on kehitetty ja hyödynnetty digitaalisia palvelualustoja, jotka tuovat reaaliaikaiset työkalut kyytien tarvitsijoiden ja tarjoajien hyödynnettäväksi. Datapohjaisten tekoälyä hyödyntävien teknologioiden avulla voidaan mm. automatisoida kyytien tilaamista, seurata tilausajojen etenemistä, toteuttaa asiakaskohtaisia palveluja, jakaa kustannuksia eri toimijoiden välillä, tuottaa taloushallinnon vaatimat tositteet ja varmistaa yhteiskunnan velvoitteiden suorittaminen. Suomessa on useita yrityksiä, joilla on erinomaista osaamista kuljetusten älykäissä ratkaisuissa.
- Kutsuohjattu liikenne on toimiva ratkaisu erityisesti alueilla, joissa perinteinen joukkoliikenne ei ole taloudellisesti kannattavaa. Nykyaikaiset kutsuohjatut kuljetukset tarjoavat toimivan ja kustannustehokkaan vaihtoehdon yhdistettynä laajempaan joukkoliikennejärjestelmään. Matkaketjuihin perustuvien yhdistelyratkaisujen avulla matkoja voidaan optimoida, mikä vähentäisi tarvetta pitkille taksimatkoille ja toisi säästöjä niin asiakkaalle kuin yhteiskunnallekin.

Vaikka säästöpotentiaali on aiemminkin tunnistettu, julkisesti tuettujen kuljetusten tarkastelu kokonaisuutena sekä joukkoliikennejärjestelmän tehokas hyödyntäminen lakisääteisissä kuljetuksissa ei ole juurikaan edennyt. Kuljetuspalveluiden järjestämisvastuu ja rahoitus on yhä hajautunut usealle eri organisaatiolle niin alue kuin kansallisellakin tasolla ja kokonaiskuva julkisesti tuetuista henkilökuljetuksista on yhä puutteellinen. Kokeiluja on tehty, mutta lupaavista tuloksista huolimatta, rakenteita ei ole lähdetty muuttamaan. Tässä taloudellisessa tilanteessa kymmenien tai jopa sadan miljoonan euron vuotuinen säästömahdollisuus kannattaa tutkia tarkoin.

Kunnioittavasti,

Marko Forsblom
Toiminnanjohtaja
ITS Finland ry